

Jeg er stærkt beæret over at stå som modtager af JPs Ytringsfrihedspris her i dag. Men må indrømme, at jeg føler mig lidt, som Obama må have gjort det, da han modtog Nobels fredspris i 2009 - for jeg er ikke sikker på, at jeg har fortjent den.

Prisen uddeles til personer: *" som har oplevet, at deres brug af ytringsfriheden ikke har været omkostningsfri, og som derfor har måttet betale en personlig pris for det frie ord."*

Men selvom jeg har brugt JPs kontroversielle tegninger i bøger og film, når jeg fandt det relevant for at belyse emnet, føler jeg ikke, at jeg har risikeret noget. Derfor er jeg ekstra ydmyg over at modtage prisen i et mediehus, hvor alene det at møde ind på arbejde i perioder har medført en risiko og omkostninger for medarbejderne, og hvorfra min gode ven Flemming Rose med ekstrem værdighed har ført en overbevisende kamp for ytringsfriheden, langt mere effektivt og med langt flere ofre, end jeg kan forestille mig som følge. Man kunne også pege på mange andre uden for landets grænser, der har gjort langt mere end mig som eks. Raif Badawi, der sidder fængslet i Saudi Arabien, Khadidja Izmayilova der for nylig blev dømt 7 års fængsle for at afsløre korrupsion i Azerbaijan, Dunja Mijatovic, OSCEs utrættelige Repræsentant for Mediefrihed, der dagligt og frygtløst kæmper for truede journalister og dissidenter i lande som Rusland, Azerbaijan og Kazakhstan, Eller min egen far der på Comorerne to gange indenfor det seneste år er blevet anholdt og fængslet for "at opfordre til had" på grund af sin demokratiske aktivisme og kritik af en uduelig regering.

Når jeg alligevel får prisen, tænker jeg, at det har at gøre med, at jeg, sammen med andre meningsfæller, der også kunne have stået her i dag, efter bedste evne har forsøgt at forsvare ytringsfriheden på princippets grund og uden hensyntagen til, hvis ytringsfrihed der knægtes og af hvem. Igen kan man sige: skulle det virkelig være en pris værd? Det er jo hele ytringsfrihedens essens! Men vi lever desværre i tider, hvor det indlysende ofte fremstår gedulgt, og hvor principper har måtte vige for fastlåste positioner.

De seneste 10 års debat om ytringsfriheden er her i landet blevet polariseret, splittet og politiseret i en sjælden grad, fordi vi har glemt, at ytringsfriheden er et princip og ikke et bekvemlighedsflag. Det er i grunden besynderligt, når man tænker på, at vi i Danmark tilhører en lille og skrumpende minoritet på 14% af verdens borgere, som lever i lande med en fri presse, at den globale respekt for ytringsfriheden er på laveste niveau i 10 år, og at der i Europa er journalister, bloggere og dissidenter, som fængsles, tæskes og myrdes. Med et sådant baggrundstæppe burde vi alle være såkaldte "ytringsfrihedsfundamentalister".

Men for at forstå, hvorfor ytringsfriheden her i landet ikke må tages for givet, og hvorfor "ytringsfrihed, men" er så problematisk, må vi gå tilbage i vores egen historie. Kun derved kan vi håbe at se ytringsfriheden i et klarere lys, der forhåbentligt kan forene langt de fleste danskere om denne friheds værdi, uanset hvor store meningsforskelle man i øvrigt måtte have. Og i den forbindelse er september en velvalgt måned, da september har spillet en særlig rolle i Ytringsfrihedens danske historie.

Det var 14. september 1770, at Struensee med ét ophævede censuren. Men det var også den 27. september 1799, at Kronprins Frederik indførte Trykkefrihedsforordningen, der satte et endeligt punktum for 15-20 års livlig debat om bl.a. politiske forhold. Og så var det selvfølgelig i september 2005, at en dansk avis dristede sig til at publicere 12 tegninger, hvoraf visse afbillede profeten Muhammed, hvilket affødte hidsig debat om ytringsfrihedens grænser. Men debatten om ytringsfriheden starter og slutter ikke med nogle tegninger i Jyllands-Posten eller tonen i debatten de seneste 20 år. Vi skal langt længere tilbage.

I anden halvdel af 1700-tallet kunne nye tanker fra oplysningstiden ikke holdes ude af Riget, og med Struensee blev den omfattende censur med ét afskaffet. Efter Struensees fald blev der dog igen slået ned på trykkefriheden med et reskript fra 1773, der forbød aviser at trykke "fornærmeligt eller uanstændigt"

indhold. I 1784 tager Kronprins Frederik magten og mildere vinde blæser ind over den danske debat. Men "skrivefrækheden" griber om sig, og da den franske revolution bliver til terror, vender udviklingen igen. I 1799 indføres Trykkefrihedsforordningen, der kraftigt indskrænkede ytringsfriheden og indførte nidkær kontrol med udgivere.

Når man har fulgt den danske debat om ytringsfrihed, vil fortalen til Trykkefrihedsforordningen virke sært bekendt. Først får vi at vide, at Kongen ønsker at beskytte "*Trykkefriheden, fordi Han anseer denne, som det virksomste Middel, til at udbrede Oplysning og almeennyttige Kundskaber iblandt alle Borger-Klasser*". Og så kommer det "*MEN, ved ubegrændset Frihed, maatte Pressen blive allehaande uædle Lidenskabers Verktøi, til skadelige Følger*". Derfor måtte Kongen "*sætte Skranker for dens Misbruge*", så man kunne undgå, at "*ildesindede personer dagligen antaste og forhaane alt hvad der, i ethvert Borgersamfund, er helligt og agtbart*".

Vi ser altså, at "ytringsfrihed, men" og dets ofte ledsagende argumenter om det farlige ved ytringsfrihedens "misbrug" langt fra er noget moderne fænomen, der er opstået som følge af det multikulturelle samfunds "kompleksitet" under indtryk af øget tolerance eller lignende. Der er i virkeligheden tale om en stærkt elitær position, med udgangspunkt i den oplyste enevælde, hvor frihed kun er et gode, så længe den bruges på en måde, der behager magten eller tjener de rigtige formål. Skulle Trykkefrihedsforordningen skrives i dag, ville der givetvis stå noget med, at ytringsfrihed er godt, men at denne frihed skal bruges "med omtanke" og "anstændighed". Trykkefrihedsforordningen stod i skærende kontrast til de tanker som en række af periodens skribenter gav udtryk for. Historikeren P.F. Suhm, skrev om censurens ophævelse, at "*Trykkefriheden befordrer også slette og ondsksfulde skrifter, men de forgår af sig selv, når man ikke gør dem den ære at forbyde dem*". Præsten og forfatteren Michael Gottlieb Birckner skrev i Trykkefriheden og dens love, at "*At det uden Indskrænkning maae være tilladt at skrive om Alt; i hvad Form og paa hvad Maade man vil, saa længe man afholder sig fra, direkte at opfordre sine Medborgere til med fysisk Magt at kuldaste, eller forandre Constitutionen*". Et radikalt forsvar for ytringsfriheden og med en skarp sondring mellem handlinger og holdninger, som endnu ikke er blevet realiseret, og et godt eksempel på historieløsheden i beskyldningerne om at de der går ind for en principfast ytringsfrihed er motiveret af fremmedhad, islamofobi eller ekstremisme. Det siger meget om vores tid, at vi helt har glemt folk som Suhm og Birckner, mens ånden fra Trykkefrihedsforordningen lever videre.

Selv med grundlovens indførelse sluttede epoken med "Ytringsfrihed, men" ikke. Med Arbejderbevægelsens opståen i 1870'erne indledtes en egentlig politisk forfølgelse af dens ledere som Louis Pio, Harald Brix og Geleff, der måtte tilbringe flere år bag tremmer. I 1876 blev Brix idømt 4 års fængsel for i satirebladet Ravnens bl.a. at have trykt en karikaturtegning, hvor en fangevogter, der havde en klar lighed med Kongen, ser ind i en celle, hvor retfærdighedens gudinde Justitia sidder med en iturevet grundlov. Under billedet havde Brix udfærdiget et digt i tre vers, som bl.a. indeholdt følgende strofer:

"I Danmark ser friheden sorgfuld ud. En grundlov stjal man fra folket. Ved den, vi nu har – en laset klud – blev retten kun skævt frotolket".

Domstolene lagde bl.a. vægt på, at Brix havde gjort grin med kongen, at have haft til hensigt at »udbrede misnøje med, ringeagt for og had til det bestående« og spot mod religionslærdommene. Og ligesom Heiberg og Conrad Malthe Bruun blev landsforvist under Enevælden, måtte Louis Pio og Geleff drage i landflygtighed på grund af deres holdninger.

Under den såkaldte provisorietid udstedte Estrups Højre regering et provisorisk straffelovstillæg, der skulle slå ned på regeringens bitre modstandere. Tillægget forbød bl.a. at "*ophidse Klasser eller Dele af Befolkningen til Had eller til Voldsgerninger imod andre Klasser*", at "*fremstille Forbrydelsers Begaaelse som*

fortjenstlig eller bifaldsværdig” og at ”udbrede opdigtede eller forvanskede Kendsgerninger, for derved at gøre Statens Indretninger eller Regeringens Foranstaltninger forhadte eller foragtelige”.

Den provisoriske straffelov skulle give anledning til en stribe af sager mod politiske modstandere. Bl.a. idømte Højesteret socialdemokraten V. Holst 3 måneders simpelt fængsel for udtalelser om ”det reaktionære, slyngelagtige Højreparti”, bestående af ”politiske slyngler”, og om ”det trælleåg, som Godsejerstanden vil paalægge os”. Ifølge Højesteret havde Holst dermed fremkaldt ”had og forbitrelse” blandt befolkningsgrupper og fremsat en forvansket fremstilling af landets retspleje.

Også emner som sædelighed og blasfemi blev ramt af retsvæsnen. I 1890 blev Gustav Wied idømt 14 dages fængsel for at have skrevet historien ”De unge og de gamle”, som Højesteret fandt at være af ”saa smudsig Beskaffenhed, at Skildringen maa betegnes som utugtig”.

Året efter blev Ernst Brandes af Højesteret fundet skyldig i blasfemi for at have trykt en anmeldelse skrevet (anonymt) af Henrik Pontoppidan i Kjøbenhavns Børs-Tidende. Selvom sagen blev ført mod Brandes, kaldte anklageren Pontoppidan for ”en Specialist i Behandlingen af slibrige Emner, navnlig saadanne, der behandler kønslige Forhold, og han gør det i en letfærdig og fri Tone”.

I anmeldelsen af bogen ”Messias” havde Pontoppidan bl.a. skrevet om mon ikke Jesus ”frejdigt delte Livets Glæder sammen med sine Tilhængere?... Bekendt er det jo ogsaa, at han yndede at omgive sig med Kvinder. Tyder dette ikke paa, at han var en sprudlende livskraftig Natur”, hvilket var at gå for vidt.

Vi skal altså ikke grave langt i vores egen historie for at finde eksempler på, at lovbestemmelser rettet mod ”had” og ”forhåelse” er blevet brugt til, hvad vi i dag vil kalde helt uacceptable begrænsninger af ytringsfriheden. Begrænsninger, der ramte folk, som vi nu hylder som store kulturpersonligheder og politiske pionerer, der har bevæget vores samfund fremad ved at gøde jorden for demokrati og grundlov, vinde Nobelpriser og lægge grundsten til Danmarks mest succesfulde politiske parti og selve den danske velfærdsstat. Og mens mange i datiden blev bestyrkede og anså ytringerne som en trussel mod samfundets sammenhængskraft og den sociale fred, var der i virkeligheden kun tale om en trussel mod visse samfundsgruppers fastlåste forestillinger og den magtposition, som disse forestillinger hvilede på. Og her står vi også i dag.

For det vil være en farlig form for hybris, hvis vi i dag bilder os selv ind, at historien er så fremskreden, at vi – eller rettere bestemte samfundslag – objektivt og autoritativt kan udlægge grænser for, hvad der er ”relevant” eller ”sagligt”, og hvad der er ”uanstændigt”, ”misbrug” eller ”uden omtanke”. I et frit samfund må vi alle tåle at blive konfronteret med ideer, som vi finder underlødige eller krænkende. Ytringsfriheden er derfor en kontinuerlig fordring til os alle om ikke at lade sig tillokke af den meget menneskelige men også livsfarlige fristelse til at sætte foden ned der, hvor det gør ondt på os selv og vores egen selvforståelse. For som ytringsfrihedens danske historie har vist os, kan fremskridt meget hurtigt blive rullet tilbage, og selvom vi måske i dag føler os på sikker grund, kan vi aldrig tillade os at tage den frihed for givet.

Hvem havde for et årti siden troet, at dansk politi i en koordineret aktion ville konfiskere tibetanske flag fra fredelige demonstranter, at en ny offentlighedslov ville lukke adgangen til magtens korridorer, at terrorlovgivning ville ramme så bredt som nu, at regeringen vil indskrænke pressefriheden, at skolelærere og bladtegnere kræver forbud mod karikaturtegninger, og at journalister skal leve med livvagter? Kun ved et principfast forsvar for ytringsfriheden kan vi sammen imødegå disse trusler og fastholde Danmark som et land, hvor retten til at tænke og tale frit er en grundpræmis, som forener os uanset vore mange forskelle. Mange tak.